

Hoofdbevindingen effectstudies

Uit een meta-analyse van 88 studies blijkt dat leesbevorderingsprogramma's in het basis- en voortgezet onderwijs de leesvaardigheid en leesmotivatie van leerlingen vergroten (Van Steensel et al., 2016). De Bibliotheek op school, een programma voor het basis- en voortgezet onderwijs in Nederland, blijkt onder basisscholieren een positief effect uit te oefenen op de leesvaardigheid, het leesgedrag en, bij meisjes, het leesplezier (Nielen & Bus, 2016). De leesbevorderende werkvormen binnen De Bibliotheek op school, vrij lezen en voorlezen, zijn in een eerder stadium voorzien van wetenschappelijke evidentie middels overzichtsstudies door Krashen (2004), Erbeli & Rice, 2021, Bus et al. (1995) en Flack et al. (2018). Voor vrij lezen is enige voorzichtigheid gewenst, gezien de wisselende uitkomsten die de studies laten zien. Vrij lezen lijkt vooral zinvol als het boekenaanbod wordt afgestemd op het leesniveau van de leerlingen (Merke et al., 2022).

Effectiviteit leesbevorderingsinterventies

Leesbevorderingsprogramma's in het onderwijs werpen vruchten af

Speciale programma's voor leesbevordering beogen de leesmotivatie van kinderen te vergroten, opdat zij vaker gaan lezen, meer plezier krijgen in lezen en vaardiger worden in lezen. Veel programma's vinden plaats in een onderwijscontext, zoals in Nederland de Bibliotheek op school. Een meta-analyse van 88 onderzoeken toont aan dat dergelijke interventies de leesmotivatie en leesvaardigheid van leerlingen een impuls geven. De positieve effecten zijn 'matig' of 'klein' volgens de richtlijn van Cohen: $d=0,28$ voor leesmotivatie en $d= 0,40$ voor begrip (Van Steensel et al., 2016).

Een aantal elementen in leesbevorderingsprogramma's in het onderwijs blijkt in het bijzonder werkzaam. Ten eerste gaan de leesmotivatie en de leesvaardigheid vooruit dankzij interventies die de nadruk leggen op redenen om te lezen in combinatie met een positief zelfbeeld. Ten tweede helpt het als docenten de leesinteresse van leerlingen prikkelen. Deze interesse kan persoonlijk zijn (een belangstelling voor bepaalde onderwerpen) of situatiegebonden (een leestaak gericht op leesstrategieën). Ten derde kunnen docenten aandacht schenken aan de autonomie van leerlingen (door hen keuzevrijheid te geven in te lezen teksten) en aan de sociale relatie (door hen tijdens de les te laten samenwerken aan leestaken of gesprekken te laten voeren over boeken). De leesmotivatie gaat vooruit dankzij interventies die competentiegevoelens van leerlingen vergroten, bijvoorbeeld door te lezen teksten af te stemmen op hun leesniveau. Externe beloningen, bijvoorbeeld in de vorm van geld, zorgen voor een dalende motivatie om te lezen (Van Steensel et al., 2016).

Middelbare scholieren profiteren voor hun leesvaardigheid sterker van leesbevorderingsprogramma's dan basisscholieren. Zwakke lezers gaan op hun leesmotivatie weer sterker vooruit dan gemiddelde lezers. Dat is goed nieuws, omdat er in het praktijkonderwijs en [het vmbo veel kinderen zitten met het risico op laaggeletterdheid](#). Zij kunnen in het bijzonder profiteren van dergelijke interventies ([Van Steensel et al., 2016](#)).

Leesmonitor www.lezen.nl

De Bibliotheek op school steeds meer in zwang

Steeds meer basis- en middelbare scholen en instellingen voor beroepsonderwijs huisvesten een schoolbibliotheek volgens de aanpak van [de Bibliotheek op school](#). Scholen werken in dit programma, een onderdeel van [Kunst van Lezen](#), samen met de openbare bibliotheek om middels het lezen van boeken [het leesplezier en de leesvaardigheid](#) te bevorderen.

126 basisbibliotheken werken anno 2021 aan de uitrol van de Bibliotheek op school of andere, vergelijkbare vormen van educatieve dienstverlening. Dit betreft [een landelijke dekking van 90%](#). 3.599 basisscholen hanteren de aanpak van de Bibliotheek op school of andere, vergelijkbare vormen van educatieve dienstverlening. Dit betreft een [landelijke dekking van 53%](#). In het voortgezet onderwijs, waar de aanpak zich richt op het vmbo, gaat het om 257 middelbare scholen. Dit betreft 22% van de 1.172 scholen in het werkgebied van basisbibliotheken en [18% van het totaal aantal middelbare scholen](#). Er worden anno 2021 in totaal ruim 700.000 basisscholieren bereikt en ruim 170.000 middelbare scholieren.

In het mbo en op de pabo werken respectievelijk 32 locaties en achttien instellingen met de aanpak van de Bibliotheek op school. De landelijke dekking op de pabo ligt hiermee op 42%. De aanpak is er bij pabo-studenten op gericht om het leesplezier en de leesvaardigheid te bevorderen bij henzelf en bij de basisscholieren aan wie zij les gaan geven.

Ambities en doelen interventie

De Bibliotheek op school streeft naar een sterke leescultuur op de school. Deze krijgt de vorm van een langdurige samenwerking, met behulp van de expertise van de leesconsulent van de openbare bibliotheek. Eén van de elementen is het aanbieden van een rijke, gevarieerde en actuele boekencollectie op de school. De boeken staan frontaal opgesteld in verrijdbare kasten, om ze aantrekkelijker te maken, en er wordt gebruik gemaakt van de collectie e-boeken van [de online bibliotheek](#). Tevens heeft de schoolbibliotheek ruime openingstijden, zijn leerlingen automatisch lid en kunnen ze de boeken mee naar huis nemen.

De leesconsulent komt een vast aantal uren per week op de school, om leerkrachten te ondersteunen bij het scheppen van een leescultuur. De aanwezigheid van een leescoördinator op deelnemende scholen is verplicht, met als advies 80 taakuren per jaar. Deelnemende scholen borgen leesbevordering in het beleidsplan. Hiernaast maakt de school een leesplan met een visie, doelen en jaarprogramma op het gebied van lezen. Dit leesplan krijgt een jaarlijkse bijstelling aan de hand van gegevens uit de Monitor de Bibliotheek op school.

Scholen met de Bibliotheek op school besteden dagelijks ten minste 15 minuten per dag aan leesbevorderingsactiviteiten, zoals vrij lezen, voorlezen en praten over boeken.

De genoemde elementen of bouwstenen staan beschreven in de praktijkkaart voor de interventie (Education Lab, 2021).

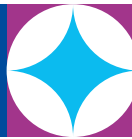
Redenen en invulling deelname

Basisscholen noemen het vergroten van het leesplezier en de taal- en leesprestaties de belangrijkste redenen om mee te doen met de Bibliotheek op school (DUO Omnibusonderzoek, 2014). Deelnemende scholen besteden gemiddeld ongeveer twintig minuten per dag aan vrij lezen en acht minuten aan voorlezen (Van der Sande et al., 2019). De helft van de basisschoolbibliotheken met de Bibliotheek op school leeft de norm van acht actuele boeken per leerling na (Naar optimale jeugdcollecties in bibliotheken en op scholen - Probiblio & Pleiade Management, 2019). Op 65% van de basisscholen met de Bibliotheek op school kunnen leerlingen de boeken niet mee naar huis nemen (Desan & Kunst van Lezen, 2018). Op 70% van basisscholen met de Bibliotheek op school is een leescoördinator aanwezig (DUO Onderwijsonderzoek, 2019).

Leesmonitor www.lezen.nl

De Bibliotheek op school stimuleert het lezen

De Bibliotheek op school bereikt relatief veel leerlingen die het risico lopen op een onderwijsachterstand. Van de reguliere basisscholen die het recht hebben op aanvullende bekostiging van het rijk, berekend op basis van het aantal leerlingen met het risico op een onderwijsachterstand, neemt 56% deel aan de Bibliotheek op school. Onder scholen zonder aanvullende bekostiging is dit 49%. Het verschil in deelname is significant ten opzichte van het landelijk gemiddelde van 52% en hiermee 'betekenisvol'. Het risico op onderwijsachterstand is berekend op basis van omgevingskenmerken zoals het opleidingsniveau van de ouders, het land van herkomst van de ouders en of ouders in de schuldsanering zitten (DUO Onderwijsonderzoek, 2022).

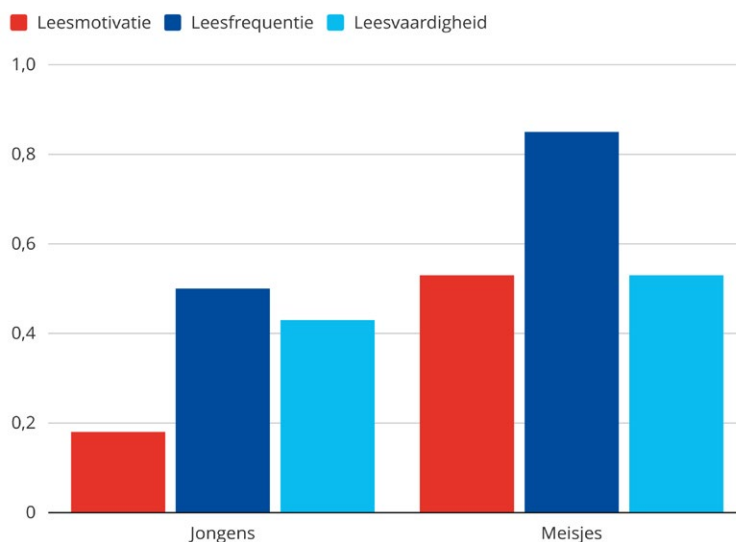

Leerkrachten op basisscholen met de Bibliotheek *op school* gaan vaker met hun leerlingen naar de schoolbibliotheek dan leerkrachten op niet-deelnemende scholen. Ook geven ze meer aandacht in de klas aan boekpresentaties, boekenkringen en deelname aan leesbevorderingscampagnes (Huysmans et al., 2013). Basisscholen met de Bibliotheek *op school* verankeren, in grotere getale dan niet-deelnemende scholen, leesbevordering in beleid, werken met een leesplan en hebben een leescoördinator in dienst (DUO Onderwijsonderzoek, 2019). Schoolleiders en leerkrachten van scholen zonder de Bibliotheek *op school* zijn over het algemeen minder tevreden over hun boekencollectie dan schoolleiders en leerkrachten van de Bibliotheek *op school*-scholen; met name ten aanzien van de actualiteit van de boeken, het aantal boeken en het aantal boeken dat jaarlijks wordt vernieuwd (DUO Onderwijsonderzoek, 2019). Op basisscholen die meedoen aan een geïntensiverde uitvoering van de Bibliotheek *op school*, met meer tijd en aandacht voor leesbevorderingsactiviteiten in de klas, blijft de tijd voor vrij lezen in de loop van het schooljaar op peil, terwijl deze bij scholen met het reguliere programma terugloopt (Van der Sande et al., 2019).

De aanwezigheid van de Bibliotheek *op school* heeft een positief effect op het lezen. Kinderen op deelnemende basisscholen boeken meer vooruitgang in leesvaardigheid dan kinderen op niet-deelnemende basisscholen. Ook hebben ze meer kennis van boeken, wat betekent dat ze waarschijnlijk vaker lezen in hun vrije tijd. De meisjes op deelnemende scholen hebben bovendien meer plezier in lezen. Het positieve effect van de Bibliotheek *op school* op de leesvaardigheid loopt bij hen via de leesfrequentie en het leesplezier. Zij worden dus leesvaardiger dóóordat ze vaker gaan lezen en lezen leuker gaan vinden (Nielen & Bus, 2016).

Effect de Bibliotheek op school, naar sekse

In effectgroottes (0-0,2=nilig; 0,2-0,5=matig; 0,5-0,8=middelgroot; >0,8=groot)

Bron: Nielen & Bus, 2016

Effect de Bibliotheek op school, naar sekse, data

In effectgroottes (0-0,2=nihil; 0,2-0,5=matig; 0,5-0,8=middelgroot; >0,8=groot)
(www.nji.nl/Effectgrootte)

	Leesmotivatie	Leesfrequentie	Leesvaardigheid
Jongens	0,18	0,5	0,43
Meisjes	0,53	0,85	0,53

Vmbo-scholen die meedoen aan de Bibliotheek op school organiseren vaker vrij lezen dan niet-deelnemende scholen. De leerlingen op deze scholen gaan evenwel niet sterker vooruit op leesmotivatie, leesfrequentie en leesvaardigheid (Van der Sande et al., 2019). De Bibliotheek op school in het voortgezet onderwijs heeft geen effecten voor alle leerlingen. Wel stimuleert de interventie de leesmotivatie van de meer vaardige leerlingen (leerlingen uit de gemengde en theoretische leerweg), van meisjes en van jongere leerlingen (Van der Sande et al., 2019).

Leesmonitor www.lezen.nl

Effecten werkzame elementen de Bibliotheek op school

Leescoach stimuleert leesmotivatie

Bijna de helft van de basisscholen in Nederland beschikt over een leescoördinator. Dit is een gespecialiseerde leesmeester of -juf, die de verantwoordelijkheid draagt voor het vormgeven van het leesbevorderingsbeleid, het organiseren en coördineren van leesbevorderende activiteiten en het ondersteunen van leerkrachten om de kwaliteit van hun leesinstructie te verbeteren. De aanwezigheid van een dergelijke leescoach heeft een positief effect op de autonome leesmotivatie van leerlingen in het basisonderwijs (De Naeghel, 2013).

Leesmonitor www.lezen.nl

Leesplezier hoger bij leesbevorderende leerkracht

De leesstimulatie door docenten hangt positief samen met het leesplezier en de leesvaardigheid. Vijftienjarigen hebben meer plezier in lezen en boeken sterkere leesprestaties bij leerkrachten die laten zien hoe de tekst voortbouwt op hun voorkennis, die hen stimuleren om ideeën te uiten over de tekst en die hen helpen om de tekst te verbinden met hun belevingswereld (OECD, 2021).

Leesmonitor www.lezen.nl

Boekgesprekken verdiepen verhaalbegrip

Docenten kunnen kinderen in de klas gesprekken laten voeren over de boeken die ze lezen. Leerlingen in groep 7 en 8 die een jaar lang deelnemen aan een speciaal ontwikkeld programma, geïnspireerd op de leerlinggerichte methode van [Aidan Chambers](#), boeken een lichte vooruitgang op gesprekstechnieken. Ze gaan elkaar in de loop van het traject meer en ook meer gevarieerde vragen stellen, bijvoorbeeld over motieven van de personages of hun eigen levenservaringen. Daarnaast leren ze hun beleving en interpretatie van het verhaal beter te beargumenteren. Op de twee andere dimensies van literaire competentie, beoordeling en narratief begrip, gaan ze echter niet vooruit. Boekgesprekken kunnen dus, als middel voor boekverwerking, bijdragen aan de literaire ontwikkeling. Een kanttekening is dat een controlegroep van kinderen die niet meedoen aan de interventie in het onderzoek ontbrak ([Cornelissen, 2016](#)).

Leesmonitor www.lezen.nl

Afbakening boekenaanbod belangrijk bij vrij lezen

Kinderen die in hun vrije tijd veel lezen, hebben een hogere leesvaardigheid ([Mol, 2010](#)). Of ditzelfde ook geldt voor kinderen die *op school* vrij lezen, is niet helemaal duidelijk. Studies laten verschillende resultaten zien. In een overzichtsstudie van ([Krashen, 2004](#)) presteerden kinderen die *op school* vrij lezen uit een boek naar keuze even goed of sterker op tekstbegrip dan kinderen die dit op school niet deden. Dit effect werd groter naarmate vrij lezen gedurende een langere periode gebeurde: programma's van een jaar of langer zorgden zonder uitzondering voor hogere scores op tekstbegrip. Vrij lezen bevorderde blijkens dit overzicht ook andere aspecten van de leesvaardigheid, zoals woordenschat, grammatica en schrijfvaardigheid.

Andere overzichtsstudies laten echter geen eenduidige effecten zien. De vaardigheden van leerlingen in vloeiend of begrijpend lezen verbeterden niet onder invloed van vrij lezen ([National Reading Panel, 2000](#)). Ook veranderde hun leesattitude niet ([Yoon, 2002](#)). De genoemde studies zijn bijna twintig jaar oud en mogelijk gedateerd. Een recent literatuuronderzoek met veertien studies uit de periode 2000-2020 toont wisselende resultaten. Bij basisscholieren zijn geen effecten van vrij lezen gevonden op de leesvaardigheid, waaronder het tekstbegrip. Bij middelbare scholieren is er sprake van gematigd positieve effecten op de leesvaardigheid. De leesfrequentie van leerlingen wordt gematigd tot sterk positief beïnvloed door vrij lezen, zowel bij basis- als middelbare scholieren ([Erbeli & Rice, 2021](#)).

Een recente studie onder Nederlandse leerlingen wijst uit dat met name kinderen die vaak lezen gebaat zijn bij vrij lezen. Door vrij lezen op school gaan zij vooruit op boe-

kenkennis, wat betekent dat ze waarschijnlijk vaker lezen. Leerlingen die weinig lezen, gaan juist achteruit op boekenkennis (Van der Sande et al., 2019).

Dat vrij lezen een negatief effect heeft bij onwillige lezers, komt mogelijk doordat het vrij lezen op school niet voldoende wordt begeleid. Toevoegingen aan vrij lezen, zoals het maken van een voorselectie van boeken op basis van leesniveau en het bieden van hulp bij de boekenkeuze, zou deze leerlingen mogelijk kunnen ondersteunen. Een meta-analyse van 48 studies laat zien dat toevoegingen aan vrij lezen een klein positief effect hebben op de leesvaardigheid van leerlingen (effectgrootte: 0,25). Dit geldt met name wanneer het boekenaanbod wordt voorgeselecteerd en afgebakend. Hulp of instructie en sociale interactie tijdens of na het vrij lezen lijken juist averechts te werken. Vooral leerlingen die het risico lopen op een taalachterstand zijn gebaat bij toevoegingen aan vrij lezen (Merke et al., 2022).

Wat betreft het geven van hulp en instructie, zijn er waarschijnlijk verschillen tussen leerlingen. Basisscholieren die begeleiding krijgen van een leesconsulent van de bibliotheek bij het kiezen van een boek voor het vrij lezen, gaan sterker vooruit op leesmotivatie dan kinderen zonder deze begeleiding. Dit effect gaat vooral op voor kinderen die reeds gemotiveerd zijn om te lezen (Van der Sande et al., 2019).

Leesmonitor www.lezen.nl

Voorlezen geeft boost aan taal en lezen

Baby's, peuters, kleuters en beginnende basisscholieren die door hun ouders worden voorgelezen, ontwikkelen een voorsprong in hun taal- en leesontwikkeling. Een meta-analyse van 33 studies toont aan dat voorlezen een 'middelgroot' positief effect ($d=0,59$) uitoefent op de taal- en leesvaardigheid. Voorlezen kan 8% verklaren van de verschillen tussen kinderen in de taalontwikkeling, ontlukende geletterdheid en leesvaardigheid (Bus et al., 1995).

Op de basisschool kan voorlezen ook stimulerend werken. Kinderen in klassen waarin regelmatig wordt voorgelezen, gaan in de loop van het schooljaar sterker vooruit in leesfrequentie dan kinderen in klassen waarin dit niet gebeurt (Van der Sande et al., 2019).

Voorlezers die de interactie zoeken met het kind, geven de taal- en leesvaardigheid een extra impuls. Kinderen die vragen krijgen over afbeeldingen, karakters en gebeurtenissen in het verhaal, boeken blijkens een meta-analyse van 38 studies meer vooruitgang op hun woordenschat dan kleuters die zonder interactie worden voorgelezen

(Flack et al., 2018). Uit een meta-analyse van zestien studies blijkt bovendien dat het positieve effect van interactief voorlezen groter is als kinderen jonger zijn (2 tot 4 jaar in plaats van 5 tot 6 jaar) en een beperkt risico lopen op taal- en leesachterstanden (Mol, 2010).

Duiding van de resultaten naar de Bibliotheek op school

Vmbo-scholen die meedoen aan de Bibliotheek op school organiseren vaker vrij lezen dan niet-deelnemende scholen. De Bibliotheek op school in het voortgezet onderwijs heeft geen effecten voor alle leerlingen. Wel stimuleert de interventie de leesmotivatie van de meer vaardige leerlingen (leerlingen uit de gemengde en theoretische leerweg), van meisjes en van jongere leerlingen. Dit zijn juist de leerlingen die over het algemeen welwillender staan tegenover lezen. De 'onwillige' lezers, die ruimschoots vertegenwoordigd zijn op het vmbo, kunnen op basis van het onderzoek door de Bibliotheek op school sterker worden gestimuleerd.

Dit is opmerkelijk, want uit ander onderzoek blijkt dat juist zwakke lezers dankzij leesbevorderingsprogramma's op hun leesmotivatie sterker vooruit gaan dan gemiddelde lezers. Aangezien zwakke lezers vooral op het vmbo zitten, is leesbevordering op basis van dit onderzoek voor deze doelgroep bijzonder kansrijk. Nader onderzoek is wenselijk om uit te wijzen onder welke omstandigheden leesbevordering meer en minder optimaal werkt voor verschillende groepen leerlingen op het vmbo, waarbij in het bijzonder gekeken kan worden naar verschillen tussen meer en minder vaardige lezers. Binnen de Bibliotheek op school wordt in dit kader ingezet op verschillende interventies, zoals het voeren van leesgesprekken specifiek met kinderen met leesproblemen, begeleid vrij lezen en voorlezen.

Leesmonitor www.lezen.nl